

COLINDATUL CU DUBA PE VALEA MUREȘULUI. DE PE ULIȚELE SATULUI PE SCENĂ

*Elena Rodica Colta**

Caroling with drums on the Mureș Valley. From the streets of the village on stage

– Abstract –

The habit of lad bands caroling for the Advent is a very old one. The „drummer bands”, as they are named in Arad County, continue to organize themselves every year for the Advent in the villages of Mureș Valley, this habit representing in this regard a local version of Carpathian youth brotherhood, with deep roots in old Dacian, Germanic (männerbund), Iran male secret societies,.

Analyzing the scenario of drum caroling it is carried today, I noticed that the drummers continue to follow the old rules for the organization of the group and to perform the mandatory sequences of the habit, even meanwhile there have been some simplifications and omissions.

In the same ethnographic area in the past 40 years, along with caroling in the streets of the village, came a hybrid form of the habit, that is caroling with drums on stage. Despite the de-ritualization and the de-semanticization of the gestures, the new form was approved by rural communities, becoming a tradition itself. Its acceptance by the community is obliging the researcher to consider the analysis for both of them.

Key words: *caroling, band, ritual script, new tradition*

Cuvinte-cheie: *colindă, bandă, descrierea ceremonialului, tradiția nouă*

Obiceiul colindatului feciorilor în ceată, în Ajun de Crăciun, este unul foarte vechi¹, „ceata” care, în județul Arad, se constituie și azi, în postul Crăciunului, în localitățile de pe Valea Mureșului, reprezentând o variantă

* Centrul Cultural Județean Arad.

¹ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977; Traian Herseni, *Colinde și obiceiuri de Crăciun, Cetele de feciori din Țara Oltului (Făgăraș)*, ed., pref. și glosar de Nicolae Dunăre, Ed. Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 1997.

locală de confrerie carpatică de tineret², cu adânci rădăcini în vechile societăți secrete masculine, dacice, germanice (*männerbund*), iraniene despre care vorbește Mircea Eliade³.

Primul care a intuit vechile rădăcini ale grupului a fost Dimitrie Cantemir. Referindu-se, în „Descriptio Moldaviae”, la *turcă*, cărturarul moldovean a încercat să găsească originea acestui joc cu mască la daci și sciți⁴.

Cât privește obiceiul colindatului în ceată, cercetările efectuate în spațiul românesc, indică caracterul general al acestuia, în toate provinciile fiind atestate atât ceata, ca organizație de inițiere a tinerilor, cât și un anumit scenariu transmis, pe durată lungă, în forma îndătinată.

De la o zonă geografică la alta, ceata de feciori a avut nume diferite: „bere”, „bute”, „juni”, „dubași”⁵. Indiferent însă de nume, constituirea se făcea și încă se mai face după norme precise, aceleași, pretutindeni. Vorbim despre o vârstă potrivită, aceea a feciorilor „care intră în joc”, despre condiția obligatorie de a nu fi fost însurat, despre un anumit timp calendaristic („la începutul postului, într-o duminică”), despre un anumit număr de membri, despre o organizare internă și despre existența unui spațiu dinainte stabilit, pentru întâlniri, repetiții.

Una dintre primele descrieri mai amănunțite a „strânsului feciorilor din Țara Oltului”, datează din anul 1869 și apare într-un articol publicat în Actele Societății Transilvania: „Când începe Postul Crăciunului junii se strâng la un loc și se constituiesc alegând comitetul ce dirijează lucrările: birău, doi vornici, doi juzi, doi pristavi și patru pârgari, etc.”⁶.

Focalizând pe ținuturile din vestul României și anume pe județul Arad, descoperim, așa cum am menționat deja, și azi prezența cetelor de feciori, pe Valea Mureșului⁷, atât în satele de la sud de Mureș (zona Bata-Căprioara), cât și în cele de la nord (zona Săvârșin).

² Ceata de feciori a fost atestată întâiaoară în Transilvania, în județul Alba, în anul 1647, de către pastorul Andreas Mathesius din Cergăul Mic, apud Ilie Moise, *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Ed. Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2012, p. 11.

³ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, capitolul *Dacii și lupii*.

⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei Române, București, 1973, p. 348, nota 22.

⁵ Ioan Toșa, *Crăciunul în lumea satului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Ed. Mediamira, 2000, p. 38-42.

⁶ D. Tacit, *Datiniile românilor de Crăciun*, în „Actele Societății Transilvania”, V-VI, București, 1869, p. 60 apud Ilie Moise, *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Ed. Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2012, p. 12.

⁷ Localitățile Bata, Țela, Bacăul de Mijloc, Ostrov, Viriș Mort, Birchiș, Căpâlnaș, Valea Mare, Căprioara, Săvârșin, Toc, Petriș, Ilteu, Seliște, Corbești, Troaș, etc.

Cum pe Valea Mureșului colindatul se face, din cele mai vechi timpuri, „*cu duba și cu muzică*”, aici ceata de colindători este cunoscută ca „*ceata de dubași*”.

Obiceiul, atestat în zonă în secolul al XVIII-lea, a fost transmis din generație în generație și și-a păstrat până astăzi caracterul inițiativ⁸.

Grupul este format dintr-un conducător, care, de la un sat la altul, se numește *gazdă de dubași* (Căprioara), *vaivoda* (Bata, Țela, Bacăul de mijloc), *căpitanul dubașilor* (Corbești), din două „*cătane*” sau *căprari*, unul „*di colinzi*” și unul „*di daruri*”, o *iapă* sau *gudă* și mai mulți *dubași* (8-12), care, în trecut obligatoriu, trebuiau, să fie „*mai mult feciori*”⁹, vârsta acestora variind între 17 și 21 ani (**Foto 1 și Foto 2**).

Dreptul de a ocupa un loc mai central la casa gazdei colindate îl oferea vechimea în ceată. Noii intrați stăteau pe lângă ușă. Căprarii se alegeau numai dintre dubașii mai în vârstă, cu o anumită experiență iar Iapa era, de obicei, un fecior mai sărac.

Îmbrăcămintea a fost și ea multă vreme una îndătinată, cunoscută de întreaga comunitate și anume portul de iarnă, de sărbătoare: cămașă, laibăr, cioareci, coțobaică și căciulă neagră de miel, la care se adăugau însemnele: podoabele de la căciulă (fire, tricolor, pene de fazan și flori de hârtie) și bătele căprarilor. Azi feciorii îmbracă doar coțobaica și căciula împodobită. Această căciulă împodobită, dubele și faptul că umblă în grup îi separă de restul comunității.

Dublele, făcute din piele de vițel, de câine, de oaie, sunt și ele „*împănate*” cu „*cipcere*” și cu verdeață (iederă).

Gazda de dubași/vaievodul avea obligația să-i învețe pe feciori „*jocul dubii*” și colinzile satului. Tot el era cel care „*căpărea*” (arvunea) muzica. Formația, „*partia*”, cum i se spune în satele de la sud de Mureș, era compusă din suflători (taragot, saxofon), acordeon și tobă.

Muzica trebuia să fie tocmită din vreme. Cei care nu aveau muzicanți în sat îi aduceau de la Făget, Căpâlnaș, Ohaba etc. De plătit se plătea destul de mult, fiindcă muzicanți erau tocmiți pe patru zile: „*Să plăteă pântru sara di Ajun, pântru zăua di Crăciun și mai două săbători, pântru joc. Dubașii făceau jocu și familiile care primeau dubașii nu mai plăteau la joc, să băgau gratis*”¹⁰.

Pe lângă muzică, în trecut, dubașii din Săvârșin, Zăbalț, Bata, Birchîș, Ostrov, era însoțiți și de „*Țurcă*” și de mascați (moși și babe). De

⁸ Harta etnografică a obiceiului este mult mai mare, incluzând și sate din județele Timiș și Hunedoara.

⁹ Singur conducătorul dubașilor era om însurat.

¹⁰ Inf. teren Ion Bugariu, fost vaivoda, n. 1924, Bata.

obicei „*Țurca*” era un fecior înalt, care dansa încovoiat. Masca era confecționată din baticuri roșii de mătase. Feciorului i se vedeau doar picioarele și ochii. Pe cap îi puneau coarne din piele roșie pe care le ornamentau cu flori. Ciocul de lemn, de 30-35 cm, era îmbrăcat în piele roșie. Partea de jos a ciocului, legată de o bătă ascunsă sub haină, era mobilă, clămpănea.

Scenariul colindatului, cu unele simplificări, este și azi același. În ziua de Ajun, dimineața, muzica și grupul de feciori se adună la casa „*vaivodului*” sau a „*gazdei de dubași*” sau la „*fartir*” și mai fac o repetiție după care, pe la ora 15-16 pornesc prin sat.

Pe drum, lăutarii cântă marșul sau marșurile, dacă satul are mai multe¹¹ iar dubașii bat pe dube. Singurii care n-au dube sunt „*căprarii/cătanele*” și „*vaivoda/căpitanul*”.

Căprarii merg înainte, ținând în mână bastoane împodobite, bat la fereastră și întreabă dacă sunt primiți, cu o formulă acceptată comunitar: „*Primiți feciorii dubii?*” la care răspunsul era „*Pririm*” sau „*Haida-ți!*” (Foto 3).

Primul drum îl fac și azi, ca odinioară, la preot. În Căprioara preotul le face „*o slujbă de călătorie*”, fiindcă, vreme de două zile și două nopți, dubașii sunt călători prin sat¹².

Ceata îl colindă. Ei cântă la început câteva colinde speciale pentru preot, printre care „*Colinda S. Maicii Precești*” (Ostrov, Căpâlnaș). În Căprioara dubașii încep cu „*Porunceă Sfântă Măria/La sfânta duminică*” după care, la cerere, cântă și alte colinzi.

De la preot, se merge la primar, unde colindatul începe cu

„*Colinda primarului*”:

„*Doi, roagă-se, roagă,
Domnule primari
Doi, roagă-se, roagă,
Juni colindători,
Pă iei să-i slobozi
În curtea dumitale.
Zău, că bine-ar sta-re!
Pă iei să-i slobozi
Cuina dumitale,
Zău, că bine-ar sta-re!
Masa-i dumitale,*

¹¹ În satul Căprioara erau patru marșuri: *Simpla, A mielului, A cerbului și Dupla*. Inf. teren Ioan Ardelean, n. 1944, fostă gazdă de dubași.

¹² Inf. teren preot Laurențiu Suba, n. 1981, paroh în Căprioara.

*Păharul de argint,
 Zău, că bine-ar sta-re!
 D-oi, roagă-se, roagă,
 Pă iei să-i slobozi
 În casa dumitale.
 Zău, că bine-ar sta-re!
 Murgu-i dumitale,
 Codrii-s dumitale,
 Cerbii-s de-a vâna-re,
 Zău, că bine-ar sta-re!
 Murgu-i dumitale,
 Leagăn de palcin,
 Ce te-ai legăna-re
 Dumneta cu doamna!
 Noi o d-ăncinăm
 Dalba-i sănătate!"¹³(Foto 4).*

Următoarea oprire este la dascăl azi învățătorul din sat. Dubașii cântau o colindă specială pentru dascăl:

Colinda dascălului
*„Sede-m bine ăst domn bun
 D-ales flori dalbe de măr
 Numai el cu doamna sa
 Cam de lăturea de ei.
 Șăd-îm, zău, coconi ai lor
 Toți ciciți, împodobîți,
 Comănace-s peruiți
 Și-n minte-s mohorîți.
 Cam de lăturea de ei
 Șăd-îm, zău cocoane-a lor,
 Tot cicite, împodobite,
 În cătrînțe-s lăntuite
 Și-n percice-s grămăgice.
 Cam de lăturea de ei
 Șăde-m sfînta duminică
 Și-m se-mpoartă îngerește
 Și-m grăiește suflecește:
 -Țiie domnu Ț-o ajuta*

¹³ Inf. de teren Ioan Bota. Colindă culeasă de Ion Simion, cl. IV (1939), publicată în *Ce-am în inimă și-n gând* (vol. îngr. de Ion Iliescu și Ilie Birău), Comitetul de Cultură și Artă al Județului Timiș, Casa Creației Populare, Timișoara, 1968, p. 487.

*Pe feciori de-i însura,
 Fetele l-ei mărita,
 Mai departe, prin dolate,
 Mai aproape prin vecini.
 La cel măr cel bovnic
 Primăvara-i de-nflorit
 Mez de vară-i grămădit
 Toamna –m pică gi-u rodit
 Din rodit, din mărgărit.
 Ş-oiu fi, domn bun, veselit
 Ş-o-ncinăm cu sănătate”¹⁴.*

După ce sunt colindați toți oamenii „ăi mai mari”, se iau casele la rând, de la nr. 1, și sunt colindați toți cei care îi primesc. Regula nu poate fi încălcată, indiferent cât sunt dispuși să plătească, cei ce vor să fie colindați înaintea altora¹⁵. Itinerariul colindătorilor, de fapt un înconjur al satului, amintind de drumul cotidian al soarelui, are după Otilia Hedeșan un caracter ritual, fiind menit să revigoreze astrul în perioada sa de minimă potență¹⁶.

Colindatul propriu-zis este ordonat și el de reguli și convenții comunitare, recunoscute de toți.

Și azi, prima colindă se cântă afară, „la ușă”. În satul Seliște, la începutul secolului XX, în târnaț(prispă) se cânta: „*Scoală gazdă nu dormi-re/ Că nici noi nu am durmitu/ Holerunda lerui Doamne...*”¹⁷.

Când termină această colindă de intrare dubașii intră în casă, unde se așează, după vechime și după funcțiile, pe care le au în ceată, și încep să cânte „*Ce sară-i d-această sară/ Doamne dai Domnului nostru...*” (Foto 5).

În unele sate fiecare gospodărie își avea odinoară propria colindă. În alte părți ceata alegea, din repertoriul local, ceea ce se potrivea la fiecare casă. Se începea cu colinda gazdei, după care, dacă la casă era fecior, se cânta una din variantele locale a colindei de june, iar dacă era fată, o variantă de colindă a fetii.

Odinioară, în repertoriul de colinde existau cel puțin două colinde de june, dubașii cântând, de pildă, în Căprioara, la cererea gazdei, fie „*Pă*

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ În anul 1999 dubașilor din Birchîș au fost tentați pe moment de oferta de banii ce li s-a făcut ca să schimbe rânduiala, însă în cele din urmă au refuzat banii în favoarea rânduiei (vezi Otilia Hedeșan, *Lecții despre calendar*, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2005, p. 71-73).

¹⁶ Otilia Hedeșan, *op. cit.*, p. 71.

¹⁷ Sabin Drăgoi, *303 colinde cu text și melodie. Culese și notate de Sabin V. Drăgoi*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1930, p.VI-VII.

poiiana cu flori dalbe/ Joacă on june calui-i bunu"¹⁸, fie „*Tare marea s-o lăudat/ Junelui bun/ Nime-n lume nu va trece/ Ba io mareo, te-am trecut/ Și nimic nu m-am udat etc.*”¹⁹.

La nord de Mureș, în satul Roșia Nouă pentru june se cânta „*Pleacă mire-ntru-n vânatu*”, iar pentru fate de măritat „*Dalba fecioriță*” sau „*Fată mare de-ntrebare*”.

Dacă la casă era o femeie văduvă în Bata se cânta „*Colinda văduvei*” („*Colo sus mai sus/Sus la drumu mare/Cine să dumbrește/O ghizdovă nevastă*”).

Referindu-ne la aceste repertorii locale, constatăm că, în trecut, toate satele de pe Valea Mureșului au avut un mare număr de colinde, între localități funcționând o concurență, chiar dacă unele din colindele revendicate de o localitate apar și în repertoriul altor sate.

De pildă, cea mai veche colindă a cetelor din Birchiș și Căpâlnaș, „*Bogatu și săracu*”²⁰ se cântă azi în comuna vecină Bata, pe textul de la Birchiș:

*„Coborât-au Domnul Sfânt,
Hai leromi, Doamne, hai,
Domnul Sfânt, pe acest pământ (refren)
Coborât-au tot pe scară,
Scara sfântă și de ceară,
Pe o zi de sărbătoare
Când răsare sfântul soare,
Cu Sfântul Petru, soțul lui,
Pentru soarta Omului:
Ce fac domnii cu iobagii
Și avuții cu săracii?
Amândoi acum porniră
Și pedestru să iviră
La casa bogatului,
În mijlocul satului.
„Bună ziua domnișori!”
„Să trăiți voi cerșători!”
„Gătai prânzul de prânzit?
Ne înbiam la omenit.”*

¹⁸ Inf. Ioan Ardelean, n. 1944.

¹⁹ Varianta cântată în 1939.

²⁰ Cel mai vechi text al acestei colinde a fost notat în 1845, într-un caiet de școală, de Isaia Ignuța, învățăcel în Birchiș.

„Prânzul gata nu-i de voi,
 Ci de domnișori ca noi!”
 „Dacă nu-i și pentru noi,
 Să prânziți doar numai voi!”
 Ei se iau și ducă-să
 Și ajung și vădu-să
 La casa săracului,
 În capetul satului.
 „Bună ziua, muncitori!”
 „Să trăiți voi călători!
 Găta-i prânzul de prânzit?
 Ne îmbiam la omenit.”
 „Prânzul nostru e cam puțin,
 Dar veniți ca să-l prânzim!
 Și de cumva nu ne-ajunge,
 Merge-voi în sat și voi aduce.”
 Să luare și intrare
 Și la masă să așezare,
 Să ospătară nu putare
 Că să găte ce avură.
 Mulțămite-au cui le-a dat.
 Mai departe au plecat,
 Pintră vii, pintră câmpii.
 Dumnezeu din grai grăia:
 „Caută Petre în stânga mea,
 Spune Petre ce-i vedea?”
 „Doamne, mult nu mai ținea,
 De ce văd îmbătrânesc
 Și de spaimă mă-ngrozesc:
 În mijlocul Iadului
 Cum s-aprinde și cum arde
 Și avu[tul] să prăpade,
 Că bălauri suflă-n foale
 Să îmbulzesc de n-află loc,
 Scarpiele-s ca vacelă,
 Broaștele, ca soarele!”
 Dumnezeu din grai grăia:
 „Caută Petre în dreapta mea,
 Spune-mi, Petre, ce-i vedea?”
 „Doamne mult de-ai mai ținea,

*De ce văd întineresc
Și mă bucur, dănuiesc.
Văd casa săracului
În mijlocul Raiului,
Din afară argințită,
Din lăuntru aurită,
Soare mândru, zi sănină
Și împrejur cu o grădină.
Frunzele-s ca stelele,
Florile-s ca lunile. ”*

„O închinăm cu sănătate!”²¹.

Tradiția satului Bata susține că în repertoriu local erau odinioară 365 de colinde, câte una pentru fiecare zi din an, însă de amintit nimeni nu-și poate aminti mai mult de primul vers din vreo 30.

Repertoriul local al micului sat Ostrov a fost în perioada interbelică format din 52 de colinde (15 de gazdă, 8 de fecior, 10 de fată, 2 de nevestă, 8 de copil mic, 1 de gemeni etc.)²².

Cât privește satul Căprioara, aici repertoriul local a fost format din 32 de colinde între care *Colinda pomului*, *Colinda Sf. Petru*, *La curțile lui Crăciun* și *Miorița zărândană*, *Colinda păcurarului*.

Colinda Sf. Petru

*„Petru-n rai își purcedea
Petru-n rai își purcedea
Raiu mândru luminos.
Prin mijlocul raiului,
Nimen-nlume nu-l vedea
Numai dragul Tatăl său,
El din graiu așa graia:
-Petre, Petre, fiul meu
Am eu loc în rai ori n-am?
Petru din graiu îi graia:
-Ba tu loc în raiu că n- ai,
Că birău fostu-ți-ai,
Pe săraci ai asuprit,*

²¹ Colinda, scrisă cu alfabet chirilic se găsește la p. 106 dintr-un manuscris, a cărui urmă s-a pierdut. vezi Șerban Vlad, *Obiceiurile Crăciunului într-un manuscris din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Timisiensis: revistă trimestrială de informare culturală*, Editată de Centrul Creației populare Timiș, nr. 4, Timișoara, 1999, p. 37.

²² Caietul de colinde a țaranului Irimie Bungiu n. 1911 se păstrează azi în „Arhiva de folclor a Universității de Vest Timișoara”.

*Și așa raiul ai pierdut.
Petru-n rai își purcedea
Prin mijlocul raiului,
Nimen-nlume nu-l vedea,
Numai dragă maică-sa,
Maică-sa din graiu graia:
-Petre,Petre, fiul meu
Am eu loc în rai ori nu?
Petru din graiu îi graia:
-Ba tu loc în raiu că n- ai,
Crâșmăriță fostu-ți-ai
Îții goale datu-ți-ai
Și așa loc în Rai nu ai.
Petru-n rai își purcedea
Prin mijlocul raiului,
Nimen-n lume nu-l vedea,
Numai dragă soră-sa
-Petre,Petre, frate meu
Am eu loc în rai ori nu?
Petru din graiu îi graia:
-Ba tu loc în raiu că ai,
Ți-a fost casa lângă drum,
Pe cei goi i-ai îmbrăcat,
Cei flămânzi i-ai săturat,
Pe setoși i-ai adăpat,
Loc în rai ai câștigat.
S-o-nchinăm cu sănătate”.*

Miorița zărândană
*“Întorcu mi se-ntorcu
Pe câmpii la noi
Trei turme de oi
Iai Domnului Doamne
Trei îs păcurari
Doi îs veri primari
Unu-i străinelu
Mic și frumușelu
Ceia doi primari
Ei să voroveau
Ca să mi-l omoare*

*La apus dă soare
Pă cea mai mic
Streienel voinic
Inde să-l îngroape
În stâna oilor
Glasul mieilor
Toporașul lui
Inde să i-l pună
În mâna lui cea dreaptă
Fluierașul lui
Inde să i-l pună
În mâna lui cea stângă
Vântu va suflare
Toporu tăiare
Fluiera va zice
Oile s-or strânge
La mormânt și-or plânge
Cu lacrimi de sânge...”*

Colinda păcurarului

*„El s-o lăudat, doamne,
Dalbu-i păcurari
Că el că mi-ș are
Oi multe, mai multe
Câte flori pe munte
Câți luceferi,
Atâția-s berbeci
Câte stelușele,
Atâtea mielușele.
El s-o lăudat
Că el le-o văra
În ostrov de mare.
Marea s-au lăudat
Că el va volba
Oi dalbe va-neca,
El s-o lăudat
Că el că mi-ș are
Doi-ș berbeci
Cu lanțuri de aur,
În coarne vor plesni,*

*Lanțu-o sdrăncăni,
 Marea va stărpi,
 Oile vor trece
 Unde iarba-mi crește
 În trei se-mpletește
 Nime n-o cosește
 Întreagă-m putrezește,
 Unde lemnul crește,
 Nimeni nu-l cioplește,
 Întreg putrezește.
 Ce te-ai veseli-re,
 Noi o dă-ncinăm
 Dalba-i sănătate!”*

În 1925, etnomuzicologul Sabin Drăgoi, originar din satul Seliște de Mureș, a cules în Săvârșin 23 de colinde, de la dubașul Stoian Iosifv de 16 ani și 29 de colinde din satul Ilteu.

Între colindele cântate de dubașii din Săvârșin găsim o altă variantă a *Colindei Primarului*, *Miorița zărândană*, *Colinda Sfântului Petru* și *Colinda Junelui*, care începea cu „*La porțile lu mpăratu,/Șede-un june rezematu,/Hoi lerui dai lerui-mi Doamne*”.

Pentru a ține minte atât de multe colinde, practica generală a fost aceea de a le scrie în caiete, păstrate peste an de vaivoda sau de gazda de dubași. Caietele acestea erau scoase din cufere sau dulapuri după consituirea cetei, când începeau repetițiile, și nu se împrumutau.

Adunarea grupului în post, învățarea în colectiv a textelor și a melodiilor a fost determinată de credința colectivă că textul colindei trebuia rostit, în fiecare an întocmai, fără greșală, fără scurtări. Această fidelitate față de text, obligația grupului de a cânta colinda în forma inițială, în care se știe că a fost eficientă, indică caracterul ritual al cântatului. Fidelitatea mergea până la rostirea unor cuvinte fără înțeles, deformat de învățarea prin auzire, în credința că păstrarea întregului asigură valența magică a textului.

Revenind la momentele scenariului, când se termina de cântat colindele, Țurca juca „*jocul țurcii*”, un dans ritual menit să regenereze natura și să determine sporul casei, pentru care primea bani. Banii erau puși fie în cioc fie aruncați pe jos și atunci, Țurca trebuia să-i adune cu ciocul.

Azi rolul măștii animaliere simbolizând vechea divinitate, acolo unde mai există, și-a pierdut vechea funcție, clămpănitul, ciupitul și

speriatul femeilor și copiilor fiind menite să distreze comunitatea prin reacțiile celor agresati de mască.

Dacă în casă sunt fete de măritat, se stă 2-3 ore. În trecut, după ce erau cântate colindele comandate de gazdă și după dansul Țurcii, în Bata vaivoda întrebă „*na gazdă ce ne mai dai dă lucru*” iar gazda comandă „*să cânte muzica*” și muzica începea să cânte de joc și toți jucau²³.

În final, gazda cășii le dădea dubașilor colac, cârnaț, rachie și bani. Dacă dubașii scurtau colinzile, la fiecare scurtare, gazda rupea din cârnaț, micșorându-l.

„*Căprarul gi daruri*” în Căprioara mulțumește pentru fiecare dar primit („*Grăirea colacului*”, „*Grăirea cârnațului*”, „*Grăirea rachii*” și „*Grăirea banilor*”), în vreme ce dubașii îl secondează strigând și bătând pe dube:

***Grăirea colacului*²⁴:**

„Hei, feciori mari

Feciori tari,

Feciori de boieri,

Feciori de cimpoieri,

(și bat pe dube o dată)

Ridicați-vă-n capetele oaselor

În tăpile picioarelor,

(bătaie pe dubă)

S-aveți în știre

Că ne-o dăruit gazda cu gazdăria întâi dar

(bătaie)

Un colac, mare,

(bătaie)

Frumos

Ca comîndare

Frumos, frumos,

Ca pelița lui Hristos,

(bătaie)

Noi în picioare stăm

În palme ne ținem

De după el nu ne vedem

(bătaie)

²³ Inf. teren Ion Bugariu, fost vaivoda, n. 1924, Bata.

²⁴ În „*Grăirea colacului*” se face trimitere la colacul ritual copt special de Crăciun, care, prin puterea cuvântului ce urează, primește o funcție fertilizatoare.

*Cîta ploaie l-o plouat,
Cîta rouă l-o rouat,
Cîte păsări or sburat,
Tăce din el or mîncat (or gustat)
Dar și nouă ne-or lăsat
(bătaie)
Ei, să-l primiți bucuroși,
Și să-l mîncăți sănătoși
(bat pe dube prelung)".*

Grăirea cârnațului

*„Hei, feciori mari
Feciori tari,
Feciori de boieri,
Feciori de cimpoieri,
(bătaie)*

*Iar s-aveți în știre că ne-o dăruit gazda cu găzdărița cu al doilea dar
(bătaie)*

Cu șoldu

Boldu,

(bătaie)

Dar nu-i șoldu

Boldu

Ci-i porcu

Cu totu

(Bătaie)

Dă-i mai mult la dumnealui în pod

(Bătaie)

Las să fie,

Că i se cuvine,

Că dumnealui l-o iernat,

Dumnealui l-o vărat,

Din iel n-o gustat

Pînă și nouă ne-o dat

(Bătaie)

Poate că o gustat

Dar și nouă nea lăsat

(Bătaie)

Ei, să-l primiți bucuroși

Și să-l mîncăți sănătoși.

(Bat prelung pe dube)”

Grăirea rachiului

„Hei, feciori mari

Feciori tari,

Feciori de boieri,

Feciori de cimpoieri,

Iar s-aveți în știre că ne-o dăruit gazda cu găzdărița cu al treilea dar.

C-o buce mare crăiască,

Ca Dumnezeu să-l trăiască,

Și pe dumnealui, da și pe dumneavoastră!

Bucea fu legată cu șapte cercuri,

Ca să ne fie de marți pînă miercuri.

Feciorii de bucurie,

Luară bucea în chirie.

Apucară fundurile,

Bundurile,

Cercurile,

Bercurile,

Doagele,

Sfîrloagele.

Iar cinstitul domn își făcu mîna pungă,

Ba se sufulcă pînă la cot,

Scoase altă buce mare, crăiască,

Ca Dumnezeu să-l trăiască,

Și pe dumnealui, da și pe dumneavoastră!

Ei, s-o primiți bucuroși,

Și să o beți sănătoși.

(Bat prelung pe dube)”

Grăirea banilor

„Hei, feciori mari

Feciori tari,

Feciori de boieri,

Feciori de cimpoieri,

Iar s-aveți în știre că ne-o dăruit gazda cu găzdărița cu al patrulea dar.

Cu doi, trei

Tălerei,

Din pungă ce ieșiră să tune,

Să răsună,

*La tăce tîrgurile,
 La tăce vadurile.
 Nu gi draci
 Numa gi bani.
 Voi nu știți,
 Din ce-s făcuți banii,
 Numa eu știu:
 De doi țigani,
 Motocani
 Cu picioarele sucite
 Cu mustățile pîrlite
 Cu ciocanele dădeai
 Scânteii săreau
 Pă picioare să ardeau
 Țăganu stătea pă nicovală
 Să uita la țăganca goală....²⁵
 (dubașii bat pe dube ca să nu se înțeleagă cuvintele mai departe)”
 În alte sate, precum Corbești, se mulțumea printr-o singură orație:
 „Hei, ficiori, ficiorii dubii
 Sculați-vă-n tălpile picioarelor
 În capetele oaselor (Toți răspund cu bătăi de dube)
 Până noi am colindat
 Gazda cu găzdoaia
 Pentru noi bine s-o gătat
 Cu-n colac de grâu frumos
 Să trăiască gazda nost’
 Și cu al doilea dar
 Cu-n cârnaț de porc mort
 Bine că-i mort
 Că-n sac îl port
 Că de n-ar fi porcul cu totul
 Cu ochii ne-ar vedea
 Cu picioarela ne-ar călca
 Cu coada ne-ar vântura
 De noi, ficiorii dubii,
 N-am ști, care pe care
 Ulță am da.
 Ne mai cinstește gazda nost’*

²⁵ Inf. Ioan Bota, gazda de dubași, n. 1912. Culegeri făcute de Ion Simion, elev în cl. IV (1939). Publicate în *Ce-am în inimă...*, p. 487.

*Și cu al treilea dar
 C-o iapă crăiască
 Gazda nost'
 La mulți ani să trăiască!
 Toți: Să trăiască!
 C-o avut gazda nost' doi călței sprintenei
 S-o dus cu ei la Vărădie
 După o bute de răchie.
 De la Vărădie la Săvârșin
 O venit mai lin
 De la Cuiăș la Toc
 O venit de-un trop,
 De la Toc la Ilteu
 O venit mai mereu.
 Aici o fost un loc foarte rău
 Să-mburdă cocia,
 Sparse butea cu răchie.
 Cu doagele, mânau pârloagele,
 Cu fundurile prundurile,
 Cu cercurile, bercurile.
 Ș-o făcut cum o putut
 Pă astă sară
 O uiagă crăiască
 Gazda nost'
 La mulți ani să trăiască!
 Toți: Să trăiască!""²⁶.*

Apoi, *Iapa* sau, la Corbești, *Guda* punea rachiul într-o damigeană iar colacul și cârnațul într-o straiță. Azi în toate satele se dau mai mult bani.

După ce totul se termină, se mai cântă o colindă, de obicei „*Cruce-n casă cruce-n masă/ Rămâi gazdă sănătoasă*”, apoi dubașii pleacă mai departe. Pe drum ceata este urmată de feciori și fete din sat, care intră și ei în case cu colindătorii. În satele mari, spre dimineață *dubașii* merg acasă și continuă colindatul a doua zi, după masa, până termină.

În satul Căprioara²⁷ este obiceiul ca, după ce terminau de colindat satul, ceata să vină la biserică la Sf. Liturghie, cu muzica (care rămâne afară), și după serviciul religios „*să colinde biserica*”. În felul acesta sunt

²⁶ Inf. de teren Sas Aurean, culegere făcută în 1978, apud Emil Murgu, *Comuna Petriș, trecut și prezent*, Ed. Mirador, Arad, 2009, p. 126-127.

²⁷ În satul Căprioara, Sf. Liturghie se ține doar a doua zi de Crăciun.

colindați și cei care nu i-au primit în casă, din cauza orei târzii sau a vârstei înaintate (**Foto 6**).

Petrecerea de spargere a cetei, numită în unele sate „conac”, se ținea, în trecut, în prima zi de după sărbători, în Bata la „fartir” în alte sate la gazda dubașilor.

Obiceiul era să se adune toți dubașii, cu muzica și cu iapa. Odinioară o parte din darurile primite se dădeau lăutarilor și iepei, iar restul se consumau în colectiv. Banii rămași se împărțeau între dubași. De multe ori însă dubașii hotărau să facă bal de Anul Nou și atunci nu luau banii ci plăteau cu ei, din nou, muzica, pentru bal.

Obiceiul vechi în Căprioara era ca, la încheierea conacului, dubașii să-i petreacă²⁸ pe muzicanți, după care ceata se spărgea până la următorul Crăciun. Totuși, în toate satele, între cei din ceată rămânea o solidaritate și, chiar dacă nu mai acționau ca grup cu funcții rituale, ei continuau să se implice în organizarea jocului și a balurilor din sat.

Începând cu perioada comunistă, în paralel cu colindatul pe ulițele satului, a apărut și o variantă hibridă, de scenă, inclusă în spectacolele de Crăciun.

Mutarea pe scenă și transformarea în spectacol a obligat la o simplificare și la o adaptare (până la mutilare) a secvențelor, decupate din vechiul scenariu ritual, intervenții care au echivalat cu o desemantizare și o deritualizare a performării. Însă, oricât de malign a fost acest transfer pentru societățile tradiționale, odată încetățenit, la fel ca și în cazul Călușului, obiceiul colindatului cu dube pe scenă a fost acceptat de comunități și, după 40 de ani, chiar agreat, încât nu lipsește din azi din program (**Foto 7**).

În aceste condiții cercetarea contemporană trebuie să aibă în vedere ambele variante ale obiceiului (faptul viu, care se înscrie în patrimoniul imaterial și colindatul-spectacol). În mod evident divergente, ambele variante suferă în permanență schimbări, care nu pot să fie trecute cu vederea.

Astfel, în cazul colindatului cu duba pe uliță, repertoriile de colinde au suferit mai ales în ultimii 20 de ani o sărăcire semnificativă. Dacă odinioară înstrăinarea caietelor cu colinde era tabuizată, în ultimii 20 de ani, majoritatea satelor au rămas fără ele, acestea ajungând în diferite arhive de folclor din zonă. Ca urmare, dubașii de azi cântă un număr limitat de colinde „ale satului”. În plus, în toate satele a apărut și o tendință de înlocuire a colindelor laice, foarte lungi, cu colinde creștine promovate de biserică.

²⁸ Să-i conducă.

În sfârșit, chiar și modul de interpretare s-a schimbat în ultimii 50 de ani, tempo-ul fiind azi mult mai alert. Toate aceste elemente au produs, involuntar și în mare parte inconștient, o anumită uniformizare, „standardizare” a vechii datini.

Cât privește colindatul pe scenă, scenariul și conținutul este stabilit de fiecare dată de cel care regizează spectacolul. Din vechiul obicei al satului sunt menținute doar momentele cheie, așteptate, datorită convenției, de spectator. Desfășurarea, în afara funcției rituale, se transformă în virtuozitate interpretativă.

LISTA ILUSTRAȚIILOR:

Foto 1: Ceata de dubași din Căprioara, 1973

Foto 2: Dubașii din Bata

Foto 3: Dubașii din Căprioara intrând pe poartă în gospodărie

Foto 4: Ceata de dubași în curte la preot, 2009

Foto 5: Dubașii din Căprioara colindând în casă. În centru Nelu lu Garase, gazda de dubași

Foto 6: Dubașii colindând biserica, 2006

Foto 7: Colindatul cu duba pe scenă, 2008

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

456